

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 342.5

О. Г. Дергільова

здобувач кафедри теорії держави і права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУТИ НОТАРІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ПРАВІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядається установа поняття інститутів нотаріальної діяльності, їх місця в сучасному праві та зіставлення особливостей їх правової регламентації в різних правових системах. Соціальне призначення права й роль, яку воно виконує в регулюванні суспільних відносин, зумовлюють необхідність усебічного дослідження його особливостей і форм вияву.

Ключові слова: нотаріальна діяльність, інститути нотаріату, право, посадова особа.

Постановка проблеми. Активний розвиток економічних відносин і громадянського суспільства, рішучі та системні кроки в напрямі євроінтеграційного розвитку нашої держави суттєво підвищують значення інституту нотаріату в організації суспільних відносин і забезпеченні захисту й реалізації прав і свобод громадян. Варто зазначити активну роль нотаріату не тільки як органу превентивного правосуддя, а і як правозахисного інституту, що бере активну участь у цивільному обороті (від посвідчення правочинів до вчинення виконавчих написів на боргових документах, учинення протестів векселів тощо). У цьому зв'язку особливу актуальність набувають питання дослідження правової природи нотаріату і його інституційного складу в аспекті зіставлення особливостей організації його інститутів у різних правових системах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні використовувалися праці вчених із загальної теорії права, а також проблеми правового регулювання нотаріальної діяльності: С.Д. Гусарева, Є.І. Білозерської, В.В. Дудченко, М.М. Дяковича, В.В. Комарова, А.Ф. Крижановського, Ю.М. Оборотова, С.Г. Пасічника, Л.К. Радзівівської, С.Я. Фурси й ін.

Мета статті – установа поняття інститутів нотаріальної діяльності, їх місця в сучасному праві та зіставлення особливостей їх правової регламентації в різних правових системах.

Виклад основного матеріалу. Соціальне призначення права й роль, яку воно виконує в регулюванні суспільних відносин, зумовлюють необхідність усебічного дослідження його особливостей і форм вияву. Сучасний правовий розвиток орієнтовано на підвищення ролі індивідуалізації соціального регулювання. Відправною точкою розуміння сучасного права стає людина.

Права і свободи людини та громадянина є центральною ідеєю, що формує нові демократичні стандарти в суспільстві. При цьому характер взаємодії держави й особи є важливим показником стану суспільства загалом і перспектив його розвитку. Неможливо зрозуміти сучасне суспільство чи людину без вивчення багатоманітних відносин людини та держави [1, с. 45].

Питання втілення в життя й належного захисту прав і свобод особи стає одним із ключових елементів у розумінні сучасного права, відповідно, зумовлює необхідність переосмислення процесів пізнання права.

Із цього приводу В.В. Дудченко вказує, що «концепція оновленого пізнання права виходить із необхідності відмежування від суто позитивістського підходу. В процесі пізнання сутності права особливе місце посідають природно-правові підходи. Адже знаменними здобутками природно правових вчень є: обстоювання незалежності права від визнання чи не визнання з

боку держави; виявлення онтологічного місця права; телеологічний підхід; зв'язок ідеї справедливості з принципом договору» [2, с. 759].

У свою чергу, І. Кант зазначав, що «свобода і є те єдине первісне право, властиве кожній людині на підставі належності до людського роду» [3, с. 420].

Застосування постулатів правового дуалізму та правового плюралізму, дослідження аксіоматичних засад і нагальних потреб суспільства дає змогу наблизитися до розуміння сучасного права, права, яке належить до епохи постмодерну і XXI століття.

Ю.М. Оборотов визначає, що «сучасне право – це історично сформована, морально обґрунтована і релігійно вивірена, легалізована ціннісна нормативна система, розрахована на всезагальне визнання (легітимацію) і відповідну поведінку людей, організацій, соціальних спільнот, у якій використовуються процедури, формалізовані рішення і державний примус для попередження й вирішення конфліктів, збереження соціальної цілісності» [4, с. 54].

Беручи за основу запропоноване Ю.М. Оборотовим визначення, спробуємо виділити й обґрунтувати місце та роль інститутів нотаріальної діяльності в сучасному праві.

Не викликає сумніву, що традиції й розвиток суспільних відносин, ґенеza праворозуміння вказують на необхідність організації належних механізмів реалізації та захисту прав і свобод індивідів у сучасному суспільстві. Забезпечення зазначених процесів значною мірою пов'язано з існуванням такого інституту, як нотаріат.

У 1993 р. було прийнято Закон України «Про нотаріат», відповідно до якого нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, і вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [5]. Водночас, на думку С.Я. Фурси, вищенаведене поняття «нотаріат» є не зовсім досконалим, оскільки воно регулює тільки організаційну структуру нотаріату. У цьому визначенні також закладено лише загальну спрямованість нотаріату як організаційної структури, орієнтованої на вчинення нотаріальних дій, але не розкривається нерозривний правовий зв'язок нотаріату зі спеціальною процедурою вчинення нотаріальних проваджень, не наводиться характер взаємовідносин системи нотаріальних органів із державою [6, с. 12].

На відміну від інших органів державного управління, органи нотаріату характеризуються особливим становищем посадових осіб, а також їх компетенцією. Нотаріус – це посадова особа, яка у своїй діяльності щодо здійснення нотаріальних функцій незалежна та підпорядкована лише закону.

Приватноправовий аспект діяльності інституту нотаріату дає змогу розкрити його сутність як одного з найважливіших інститутів громадянського суспільства. Приватний інтерес повинен не поглинатися інтересом публічним, а, навпаки, визначати сенс, зміст і застосування законів, діяльність усіх органів державної влади, а також недержавних органів та організацій. Відповідно до статті 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [7]. Зазначений обов'язок держава виконує за допомогою діяльності державних органів або шляхом делегування окремих повноважень недержавним органам і організаціям, у тому числі й таким як нотаріат.

Саме на нотаріат покладено обов'язок щодо захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб у приватноправовій сфері. Держава й суб'єкти цивільного обороту зацікавлені в забезпеченні відповідності закону своїх дій, угод, договорів, потребують захисту від зловживань правом з боку контрагентів, а також будь-яких інших осіб. Однак держава в умовах ліберальної економіки не може та не повинна втручатися в здійснення суб'єктами цивільного обороту своїх прав. У цих випадках захист прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина цілком може взяти на себе нотаріат, який не є державним органом.

Принцип захисту прав і свобод людини та громадянина, що визначає весь зміст діяльності інституту нотаріату, а також те, що нотаріат не є органом держави, дають можливість визнати нотаріат повноцінним інститутом громадянського суспільства, що являє собою сукупність позадержавних і позаполітичних відносин, які утворюють особливу сферу специфічних інтересів вільних індивідів і їхніх об'єднань [8, с. 213]. Громадянське суспільство ґрунтується на визнанні приватної власності, індивідуальної свободи громадянина розпоряджатися

нею [9, с. 54], на визнанні прав і свобод людини найвищою цінністю.

С.Я. Фурса під поняттям «нотаріат в Україні» розуміє структуру нотаріальних органів, на яку покладено правоохоронну та правозахисну державну функцію, що має бути здійснена відповідно до змісту нотаріального процесу й передбаченої чинним законодавством України процедури. Змістом же діяльності нотаріату є правоохоронна та правозахисна діяльність, яка державою покладена на спеціальну структуру органів і окремих посадових осіб [10, с. 33]. Такий висновок науковця підтримується більшістю дослідників і практиків, проте він не знайшов свого відображення в чинному Законі, де немає прямої вказівки на здійснення нотаріатом правоохоронної та правозахисної діяльності. Недосконалість чинного законодавства також полягає у відсутності визначення понять правоохоронної і правозахисної діяльності. Нормативна невизначеність цих понять часто призводить до колізій і непорозумінь під час застосування тих чи інших положень законодавства.

Аналізуючи наведені положення, можемо констатувати, що стає можливим сформулювати визначення нотаріату в Україні як системи нотаріальних органів і посадових осіб, які здійснюють від імені України публічну діяльність щодо встановлення та забезпечення юридичної вірогідності певних об'єктів, беруть участь у реалізації функції держави із захисту й утілення в життя прав і законних інтересів різноманітних суб'єктів права.

Для виділення інституціональних складових нотаріальної діяльності передусім необхідно проаналізувати функціональні характеристики організації та діяльності нотаріуса.

Вихідною умовою початку нотаріальної діяльності є призначення на посаду. Правовою основою є статтях 2, 2-1 Закону України «Про нотаріат», у яких зазначається, що державне регулювання нотаріальної діяльності полягає в установленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності. У ст. 3 Закону України «Про нотаріат» установлюються вимоги до осіб, які виявили бажання зайнятися нотаріальною діяльністю, сформульовано визначення поняття «нотаріус», визначаються заборони щодо вчинення нотаріусами окремих видів діяльності.

Не менш важливим аспектом є регламентована законодавством сукупність прав і обов'яз-

ків, завдяки яким формуються повноваження нотаріуса. Так, у статтях 4, 5, 7, 9 розділу 2 Закону України «Про нотаріат» установлено перелік прав і обов'язків, завдяки яким нотаріус може здійснювати свою професійну діяльність, визначено обмеження та особливі умови її проведення.

Ураховуючи особливу значимість нотаріальної діяльності для суспільних відносин, варто виділяти й інститут відповідальності як певну гарантію, з одного боку, дотримання нотаріусом закону, а з іншого – відповідного професійного рівня. Так, у статтях 6, 8, 19, 12, 16, 50 Закону України «Про нотаріат» закладено засади притягнення нотаріуса до юридичної відповідальності.

Відтак ми можемо стверджувати наявність таких інститутів, як інститут призначення, інститут повноважень, інститут відповідальності. Але зазначені інститути пов'язані лише з нотаріусами й не належать до інших суб'єктів, визначених у статті 1 Закону України «Про нотаріат». Отже, для отримання всебічного розуміння інституціональної складової нотаріальної діяльності потрібно всебічно проаналізувати її суб'єктний склад.

Досліджуючи нотаріальну діяльність, К.І. Чижмарь, робить висновок, що нотаріальна правосуб'єктність поширюється на:

1) осіб, котрі беруть участь у вчиненні нотаріального провадження з метою захисту як власних прав та інтересів, так і прав та інтересів інших осіб, якими можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Винятком із цього правила можуть бути також установи, підприємства й організації, які, не будучи юридичними особами, в силу своєї компетенції можуть бути суб'єктами нотаріального процесу і брати участь у нотаріальному провадженні. Зокрема, до таких суб'єктів належать органи опіки та піклування, дипломатичне представництво, філії та представництва, які можуть діяти через своїх представників;

2) особи, які сприяють нотаріусу в учиненні нотаріального провадження: експерт, перекладач, свідки.

Крім цих суб'єктів, нотаріальна процесуальна правосуб'єктність поширюється на осіб, які вчиняють нотаріальні дії, зокрема на державного нотаріуса, приватного нотаріуса та його заступника (стаття 29 Закону «Про нотаріат»), уповноважених на вчинення нотаріальних дій осіб органів місцевого самоврядування, поса-

дових осіб, передбачених у статті 40 Закону «Про нотаріат», посадових осіб, уповноважених на вчинення нотаріальних дій у консульських установах і дипломатичних представництвах за кордоном. Усі перераховані групи суб'єктів для участі в нотаріальному провадженні перебувають у певному процесуальному статусі, зокрема нотаріуса як обов'язкового суб'єкта нотаріального процесу, заявника, заінтересованої особи, свідка, перекладача, наділяються комплексом процесуальних прав та обов'язків [11, с. 199].

Розвиваючи цю ідею і керуючись законодавчим визначенням категорії «нотаріат», Л.К. Радзівська та С.Г. Пасічник наполягають на існуванні суб'єктивного й об'єктивного боків поняття нотаріату [12, с. 7]. Об'єктивний бік категорії «нотаріат» означає коло нотаріальних дій, які ці органи, а також посадові особи вправі вчинити згідно з чинним законодавством України. При цьому вчені стверджують, що такі нотаріальні дії повинні бути безспірними, тобто такими, що не викликають спору. Проте якщо спір усе ж таки виникне, то він має розглядатися в судовому порядку, а на цей час спірна нотаріальна дія зупиняється до набрання рішенням суду законної сили.

На думку вищезазначених науковців, суб'єктивна сторона полягає в сукупності органів і посадових осіб, яким надано повноваження на вчинення нотаріальних дій. До них, зокрема, належать державні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви, приватні нотаріуси. Крім того, у населених пунктах, де немає нотаріусів, право на вчинення певного кола нотаріальних дій мають посадові особи органів місцевого самоврядування. На консульські установи України покладається обов'язок учинення нотаріальних дій за кордоном, а у випадках, передбачених чинним законодавством, – на дипломатичні представництва України. Крім того, стаття 40 Закону України «Про нотаріат» [5] містить вичерпний перелік дій, прирівняних до нотаріальних, які можуть учинятися іншими посадовими особами.

Сьогодні існує певна розбіжність поглядів щодо визначення системи суб'єктів нотаріального права й нотаріального процесу. Варто зазначити, що наведені вченими класифікації суб'єктів нотаріального права досить часто є не виправдано розширеними й охоплюють суб'єктів, які не наділені правами та обов'язками ані стосовно організації, ані стосовно функціону-

вання нотаріальної діяльності, а перебувають із нотаріусом або в трудових, або в цивільно-правових відносинах.

Наприклад, М.М. Дякович пропонує всіх суб'єктів нотаріального права об'єднати в п'ять груп: 1) суб'єкти, які мають право вчиняти нотаріальні дії (нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах, – державні нотаріуси; приватні нотаріуси; уповноважені посадові особи органів місцевого самоврядування; службові особи консульських установ, дипломатичних представництв України; особи, які посвідчують заповіти й довіреності, що прирівнюються до нотаріально посвідчених); 2) суб'єкти, які сприяють здійсненню нотаріальної діяльності (помічники нотаріуса; стажисти нотаріуса; працівники, котрі перебувають у трудових відносинах із приватним нотаріусом; інші суб'єкти, які забезпечують здійснення нотаріальної діяльності, зокрема перекладачі; організації, що здійснюють страхування нотаріальної діяльності приватних нотаріусів; службові особи й органи, які подають інформацію на запити нотаріусів); 3) органи нотаріального самоврядування; 4) органи державної влади України (Міністерство юстиції України; головні управління юстиції; суди України; податкові органи; органи, що здійснюють контроль за дотриманням законодавства про працю, та інші контролюючі органи); 5) особи, які звертаються до нотаріуса за вчиненням нотаріальної дії (фізичні та юридичні особи, які мають право звертатися до нотаріуса за вчиненням будь-яких нотаріальних дій, передбачених законом) [13, с. 56–58].

Аналізуючи запропоновану класифікацію, варто зазначити, що вона певною мірою занадто розширена і включає таких осіб, які не можуть бути суб'єктами нотаріального права, більше того, і процесу. До зазначених осіб потрібно зарахувати працівників, що перебувають у трудових відносинах із приватним нотаріусом; організації, які здійснюють страхування нотаріальної діяльності приватних нотаріусів; службових осіб і органи, які подають інформацію на запити нотаріусів; суди України; податкові органи; органи, що здійснюють контроль за дотриманням законодавства про працю тощо.

Не викликає сумніву, що нотаріальна діяльність є різновидом юридичної діяльності, а відтак для вирішення особливостей співвідношення суб'єктів нотаріального права та процесу з іншими особами, які пов'язані з нотаріальною діяльністю, необхідно використовувати вихідні

положення, що розкривають сутність юридичної діяльності.

Серед найбільш ґрунтовних досліджень, пов'язаних із питаннями встановлення сутності професійної діяльності, варто зазначити праці С.Д. Гусарева. Учений вважає, що «складовою системи юридичної діяльності є форма юридичної діяльності. Розрізняють дві групи таких форм: внутрішню – порядок організації діяльності, який базується на послідовності юридичних процесів і процедур; зовнішню – засоби зовнішнього прояву юридичної діяльності у вигляді процесуальних документів, юридичних дій, усних висловлювань» [14, с. 72].

Саме внутрішня форма розкриває особливості організації та суб'єктного складу юридичної діяльності. Суб'єктами юридичної діяльності є юристи, державні та недержавні об'єднання, організації, які залежно від виду професійної діяльності мають, згідно із законом, певні права, обов'язки, професійні юридичні знання та вміють їх реалізувати. Від суб'єктів потрібно відокремлювати учасників діяльності, які не мають спеціальних повноважень. Саме від того, що має виконувати визначений суб'єкт, залежить те, як він має це втілити в життя.

Чинним законодавством чітко встановлено права й обов'язки нотаріуса та осіб, наділених правом учинення нотаріальних дій, відтак саме вони і є суб'єктами нотаріального процесу. У свою чергу, інші особи (експерти, перекладачі, податкові органи та ін.) є лише учасниками нотаріального процесу.

Із цього приводу А.Ф. Крижановський зазначає, що всі операції з нормами права здійснюються лише чітко визначеним колом органів держави та посадових осіб. Конкретний склад, обсяг компетенції будь-кого з уповноважених учасників процесу встановлено відповідним законодавством, у якому зафіксовано, хто може бути суб'єктом процесу, що він має робити і як саме має здійснювати свої функції [15, с. 212].

Безумовно, система суб'єктів нотаріального процесу відрізняється від системи суб'єктів нотаріального права. Залежно від функцій і мети участі в нотаріальному процесі всі його суб'єкти можуть бути розподілені на дві групи: нотаріуси (державні та приватні) й особи, наділені правом учинення нотаріальних дій (дипломатичні та консульські установи; посадові особи органів місцевого самоврядування; головні лікарі, капітани морських суден, начальники експедицій, начальники медичної частини, командири вій-

ськових частин, начальники місць позбавлення волі).

До складу нотаріальних органів, відповідно до статті 1 Закону, належать державні нотаріуси, що працюють у державних нотаріальних конторах; державні нотаріуси, що працюють у державних нотаріальних архівах; приватні нотаріуси; уповноважені на вчинення нотаріальних дій посадові особи органів місцевого самоврядування; консульські установи та дипломатичні представництва України. Частина 1 статті 1 Закону визначає нотаріат в Україні як систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, і вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені вказаним Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Отже, на підставі законодавчого визначення нотаріату можна зробити висновок, що до нотаріальних органів (як суб'єктів нотаріального процесу) належать усі органи та посадові особи, уповноважені на вчинення нотаріальних дій.

У свою чергу, В.А. Баранкова вважає, що суб'єкти, вказані в статті 40 Закону України «Про нотаріат», частині 3 статті 245 і статті 1252 Цивільного кодексу України, не належать до складу нотаріальних органів, оскільки наділені не правом на вчинення нотаріальних дій, а правом посвідчувати довіреності й заповіти, що прирівняні до нотаріальних. Такий висновок можна зробити й виходячи зі змісту Роз'яснень Міністерства юстиції України «Повноваження щодо вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, посадовими особами органів місцевого самоврядування, консульськими установами України» від 14.12.2011 [16].

О.І. Нелін указує на недосконалість урегулювання питань, пов'язаних із визначенням системи нотаріальних органів і їх компетенції. У спеціальній літературі вже висловлювалися пропозиції щодо необхідності звуження кола органів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій, і зазначалося, що розвиток суспільно-правових відносин в Україні показав, що квазінотаріат себе вже вичерпав, тому всі нотаріальні функції має виконувати тільки нотаріальна спільнота [17, с. 19–22].

Безумовно, вимоги професіоналізму й компетентності, що, по суті, зумовлюють учинення нотаріальних дій висококваліфікованими суб'єктами, які мають спеціальні знання та досвід у сфері нотаріальної діяльності, є вагомими причинами виокремлення й певної монополіза-

ції виконання дій щодо надання юридичної вірогідності певним об'єктам (документам, фактам тощо) за нотаріусами. Але в чинному законодавстві України чітко сформульовано суб'єктний склад, який має право на вчинення нотаріальних дій, а відтак до внесення відповідних змін ми маємо слідувати букві закону.

У свою чергу, для більш повного розуміння особливостей інституційного складу нотаріату варто провести порівняльний аналіз структурної організації нотаріату в країнах, які є типовими та найбільш характерними представниками латинської й англосаксонської системи нотаріату: Франції та Німеччини, США й Великої Британії.

Організаційна структура сучасного французького нотаріату складається із трирівневої піраміди професійних об'єднань, які становлять загальнонаціональний рівень (який репрезентує Вища нотаріальна рада (вперше була сформована в 1941 році), що представляє інтереси французьких нотаріусів у державних органах і займається загальною організацією та розвитком нотаріату), регіональний рівень (регіональні ради нотаріусів, які формуються в тих регіонах, де є регіональні апеляційні суди).

Основним їхнім завданням є загальна політика й перспективи розвитку нотаріату, розгляд і вирішення соціально-економічних і спірних питань, що виникають у процесі реалізації повноважень. Одним із важливих напрямів діяльності регіональних рад є забезпечення, організація та проведення кваліфікаційних іспитів і місцевий (департаментський) рівень (представляють нотаріальні палати департаментів, які є дисциплінарними професійними органами. Саме на департаментські нотаріальні палати покладаються обов'язки з бухгалтерських перевірок, установлення професійних норм, розгляд і вирішення скарг і спірних питань, які виникають між клієнтами й нотаріусами та нотаріусами між собою) [18].

На сучасному етапі у Франції скасовано територіальну компетенцію й обмежено її лише територією країни загалом. Нотаріуси мають право реалізовувати свої повноваження індивідуально або як члени професійного об'єднання. Отже, нотаріальна система Франції являє собою частину публічної системи правосуддя країни, а нотаріус є гарантом автентичності, посадовою особою й одночасно представником вільної професії [19, с. 5].

У Німеччині в різних землях діють різні системи організації нотаріату одночасно: нотаріу-

си-адвокати, нотаріуси та державні нотаріуси. Однак незалежно від цього нотаріус у Німеччині є «носієм публічної посади та органом запобіжного правосуддя» [20].

Самоврядування нотаріусів у Німеччині здійснюється так: Федеральним положенням про нотаріат передбачено створення Федеральної нотаріальної палати як вищого органу німецького нотаріату, наділеного власною правосуб'єктністю, й регіональних нотаріальних палат відповідно до територіального поділу на судові округи. Кожен нотаріус має бути членом регіональної нотаріальної палати. Важливо відзначити, що в Німеччині Федеральне міністерство юстиції та Управління юстиції земель здійснюють державний нагляд за Федеральною нотаріальною палатою й, відповідно, за регіональними нотаріальними палатами [21].

Відтак у Німеччині інститут нотаріату підлягає більшому державному врегулюванню через установи юстиції. Не в усіх землях Німеччини нотаріуси є працівниками вільної професії, але, незважаючи на певні відмінності, інститути нотаріату Франції та Німеччини вважаються класичними моделями нотаріату латинського типу.

Особливістю організації нотаріату в США є відсутність єдиного спеціалізованого державного правового інституту. Узагалі в США відсутнє Федеральне законодавство про нотаріат, основні правові аспекти організації нотаріальної діяльності в США відображено в Модельному законі США «Про нотаріат» і в Уніфікованому законі США «Про нотаріальні дії», конкретний перелік нотаріальних дій, вимоги до осіб, які мають намір учинювати нотаріальні дії, правовий статус нотаріусів та особливості організації їхньої діяльності регламентуються законодавствами окремих штатів. Саме цим зумовлена різноманітність і неоднозначність інституту нотаріату в США [22, с. 131].

В Англії, яка також є державою англосаксонської правової системи, нотаріусами можуть бути лише особи, які мають «свідоцтво на право здійснення діяльності соліситора» або нотаріальне свідоцтво, що видаються державним органом, до повноважень якого зараховано вирішення питань допуску до вчинення нотаріальних дій (Судді провінційних судів Кентербері та Йорку). Загалом тут існує три класи нотаріусів: загальні нотаріуси («нотаріуси-писарі»), які мають право реалізовувати свої повноваження на всій території країни; окружні нотаріуси (соліситори), котрі мають право вчиняти нотаріальні дії

на території конкретного нотаріального округу; церковні нотаріуси, які працюють при судах.

Усі реєстратори суду мають бути нотаріусами та членами Церковного правового товариства Англії (Ecclesiastical Law Society of England). Нотаріуси в Англії й Уельсі є третьою та найстарішою (нотаріуси почали свою професійну діяльність в Англії з 1553 року) гілкою юридичної професії, вони є власниками офіційної печатки, документи, засвідчені ними, мають доказову силу. Нотаріуси в Англії й Уельсі є державними посадовими особами, їхні обов'язки передбачають учинення таких дій: підготовки та складання приватних і суспільних автентичних актів і юридичних документів, які скріпляються підписом нотаріуса й офіційною печаткою, приймаються й визнаються в усьому світі [23].

В Англії нотаріуси є державними службовцями, але цей факт не є перешкодою для досконалого здійснення ними своїх обов'язків.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене вище, можемо зауважити, що інститути нотаріальної діяльності посідають значне місце в сучасному праві та слугують необхідною складовою в забезпеченні реалізації й захисту прав і свобод громадян.

Досвід іноземних держав з організації діяльності інституту нотаріату свідчить, що на якісне забезпечення фізичних і юридичних осіб нотаріальними послугами впливає не стільки статус нотаріуса (зарахування його до державного чи приватного сектору), скільки його кваліфікаційний рівень, позитивний досвід, добросовісне й відповідальне ставлення до роботи.

На основі проаналізованих положень варто виділити такі визначення:

– нотаріат – це система нотаріальних органів і посадових осіб, які здійснюють від імені держави публічну діяльність щодо встановлення та забезпечення юридичної вірогідності певних об'єктів, беруть участь у реалізації функції держави із захисту й утілення в життя прав і законних інтересів різноманітних суб'єктів права;

– суб'єкти нотаріального процесу діляться на дві групи: 1) нотаріуси; 2) особи, наділені правом учинення нотаріальних дій;

– інституціональна складова нотаріату включає таке: 1) за функціональним критерієм потрібно виділяти а) інститут призначення, б) інститут повноважень, в) інститут відповідальності; 2) за суб'єктним складом бувають а) державні та приватні нотаріальні контори, державні нотаріальні архіви; б) дипломатичні й консуль-

ські установи; в) посадові особи органів місцевого самоврядування; в) окремо уповноважені особи – головні лікарі, капітани морських суден, начальники експедицій, начальники медичної частини, командири військових частин, начальники місць позбавлення волі.

Кожен із наведених інститутів відображає окремий бік характеристики соціально-політичної ролі і правової природи нотаріату.

Список використаної літератури:

1. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / [О.В. Зайчук, В.С. Журавський, Н.М. Оніщенко та ін.]; за ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. – К. : Юридична думка, 2007. – 424 с.
2. Дудченко В.В. Подальший розвиток природно-правової концепції в українській юриспруденції / В.В. Дудченко // Держава і право : збірник наукових праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – Випуск 50. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – 772 с.
3. Кант І. Метафізика нравов / І. Кант // Кант І. Сочинения : в 6 т. / І. Кант. – М., 1965. – Т. 4. – Ч. 2. – 1965. – 720 с.
4. Оборотов Ю.М. Праворозуміння як аксіологічне начало (постулат права) / Ю.М. Оборотов // Право України. – 2010. – № 4. – С. 49–55.
5. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
6. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С.Я. Фурса. – К., 2003. – 43 с.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Теория государства и права : [курс лекцій] / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М., 2001. – 513 с.
9. Гегель Г. Работы разных лет / Г. Гегель. – М., 1973. – Т. 2. – 1973. – 881 с.
10. Фурса С.Я. Нотаріальний процес: теоретичні основи / С.Я. Фурса. – К. : Істина, 2002. – 320 с.
11. Чижмарь К.І. Інститут нотаріату у системі захисту прав і свобод людини і громадянина : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / К.І. Чижмарь ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – 396 с.
12. Радзівська Л.К. Нотаріат в Україні : [навч. посіб.] / Л.К. Радзівська, С.Г. Пасічник. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 206 с.

13. Дякович М.М. Нотаріальне право України : [навч. посіб.] / М.М. Дякович. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2009. – 686 с.
14. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев. – К. : Знання, 2005. – 375 с.
15. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс : [учебник] / под. ред. Ю.Н. Оборотова. – О. : Феникс, 2011. – 436 с.
16. Баранкова В.А. Система суб'єктів нотаріального процесу: теоретичні та практичні аспекти / В.А. Баранкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yurradnik.com.ua/zhurnal-men/avtori/stati-avtora/?term=author_223.
17. Нелін О.І. Нотаріат і квазінотаріат в Україні: окремі дискусійні питання / О.І. Нелін // Юридична Україна. – 2012. – № 8. – С. 19–22.
18. Долгов М.О. Про структуру нотаріату Франції / М.О. Долгов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mirnot.narod.ru/fran.html>.
19. Інститут нотаріусів у Франції // Вісник Центру комерційного права. – 2009. – № 2–3. – С. 4–5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.commerciallaw>.
20. Райман В. Устройство немецкого нотариата / В. Райман // Нотариальный вестник. – 2004. – № 8. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mirnot.narod.ru/germ.html>.
21. Мизинцев Е.Н. История нотариата в Германии / Е.Н. Мизинцев // Официальный веб-сайт Федеральной нотариальной палаты [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.notariat.ru/hot/press_4181_21.aspx.
22. Бондарева М. Особливості організації нотаріату за законодавством Сполучених Штатів Америки / М. Бондарева // Право України. – 2006. – № 7. – С. 131–134.
23. Нотаріальне суспільство Англії та Уельсу (The Notaries Society of England and Wales) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thenotariessociety.org.uk/uploads/1280236302Notary+leaflet+English+02+10/pdf>.

Дергилева Е. Г. Институты нотариальной деятельности в современном праве: сравнительно-правовое исследование

В статье рассматривается установление понятия институтов нотариальной деятельности, их места в современном праве и сопоставления особенностей их правовой регламентации в различных правовых системах. Социальное назначение права и роль, которую оно выполняет в регулировании общественных отношений, обуславливают необходимость всестороннего исследования его особенностей и форм проявления.

Ключевые слова: нотариальная деятельность, институты нотариата, право, должностное лицо.

Derhilova O. H. Institutions of notarial activities in modern law: comparative legal investigation

The article considers establishment of the notion of institutes of notarial activities, their place in modern law and comparison of features of their legal regulation in different legal systems. Social destination of law and role, which it performs in the regulation of social relations, cause the necessity of thorough investigation of its features and forms of manifestation.

Key words: notarial activities, institutions of notariat, law, official.